

УДК 316.614-053.5

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i35.1095>**О. О. Каретна**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7408-7546>кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ТРУДНОЩІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Вивчення даної проблеми зумовлене сучасними тенденціями соціокультурної ситуації в суспільстві і визначається зростаючим становленням суспільства, ускладненням довкілля, великою кількістю суперечливої інформації, що надходить в маси, зміною характеру взаємодії суб'єктів освіти, зниженням виховного потенціалу сім'ї. В останні роки відбулися значні зміни в освітній сфері. До учасників освітнього процесу стали застосовуватися високі вимоги, що не завжди створює позитивну динаміку. При цьому підвищується рівень відповідальності не тільки учнів, а й оточуючих його учасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми соціалізації особистості розглядаються і вивчаються представниками різних соціально – гуманітарних наук, таких як соціальна психологія, соціологія, антропологія. Соціологи розглядають вплив соціалізації на соціальну структуру суспільства, систему суспільних відносин і підкреслюють, що за допомогою соціалізації індивід отримує можливість участі в соціальному житті (А.І. Кравченко, Г.В. Осипов, Н. Дж. Смелзер).

Вивчення проблем молодшого шкільного віку представлені в роботах: Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова, Л.І. Айдарова, Ю.А. Полуянова і ін. Дана вікова група не до кінця досліджена і привертає пильну увагу вчених, оскільки історично була виділена зовсім недавно.

Аналіз наукових праць, звернених до проблеми ігрової діяльності, дає нам розуміння про те, що гра це дієвий спосіб соціалізації дітей, і є інструментом виховання, придбання соціальних навичок і умінь, що відкриваються для творчості соціальних відносин (Л.С. Виготський; С.Т. Шацький, Д.Б. Ельконін).

Мета статті – розглянути з якими труднощами в процесі соціалізації стикаються діти в молодшому шкільному віці, як соціум впливає на процесі соціалізації дитини молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Соціалізацію прийнято розглядати як інтерактивний процес спілкування, що включає не тільки особистісний розвиток, а й індивідуальний розвиток, особисте усвідомлення і трактування соціальної інформації, динаміку соціальних впливів. Необхід-

но підкреслити, що соціалізація – це непростий процес, в основі якого лежить теорія суспільного навчання, що є базовим механізмом засвоєння суспільного досвіду. Зберігаючи певну автономність, людина і суспільство утворюють єдність, а суспільство породжується відносинами між його членами. Термін «соціалізація» виражається в літературі через соціальне навчання, в першу чергу через культуру. Щоб процес соціалізації довів свою ефективність, він повинен розвинути у людини здатність до самоосвіти, вміння розрізняти негативні і позитивні установки суспільства. Глибокі зміни, що відбуваються в суспільстві, позначаються на всіх сферах його життя, в тому числі на системі освіти і виховання.

Як зазначає А.В. Попова, та С.М. Шадріна: «соціалізація дітей в сучасних умовах стає ще більшою проблемою, оскільки Інтернет почав надавати істотну роль в цьому процесі. Сучасна дитина стає користувачем Інтернету ще в дошкільному віці, а всесвітня глобальна мережа – це джерело інформації, який таїть в собі не тільки благо, але і несе певну небезпеку. Поступово відбувається не тільки відчуження дітей від батьків, а й дітей один від одного, оскільки через вторгнення соціальних мереж починається спотворення процесу соціалізації за рахунок підміни реальних відносин соціалізації – віртуальними» [8, с. 187–189].

Як зазначають А. Кройтор, Д. Яковлев, К. Алексєнцев-Тімченко «враховуючи розповсюдженість інформаційних технологій та активне використання учнями матеріалів із мережі Інтернет, на заваді індоктринації може стати впровадження аргументованих дискусій між учнями з метою формування критичного мислення та раціональної оцінки альтернативних джерел інформації. Інакше, версія історичних подій, пов'язаних із релігійним вибором, закладена в підручнику, сприймається учнями як єдиний можливий підхід [6, с. 45–46].

У сучасному суспільстві проблема соціалізації дитини молодшого шкільного віку поступово виходить на перший план. Це пов'язано з безліччю факторів: змінною соціальною ситуацією розвитку дитини, сучасною реформою освіти, збільшенням соціально-педагогічних проблем дітей. Відбувається процес реформування суспільства змінюються

роль і функції освіти: вони зміщуються з обслуговування інтересів держави на задоволення потреб особистості, суспільства і соціальних груп. Метою освіти відповідно до нових підходів стає розвиток особистості.

В оцінці ролі та місця виховання в соціалізації особистості зазначимо: виховання відіграє важливу роль у процесі набуття особистістю соціальних уявлень, навичок, соціального досвіду, водночас воно є лише частиною процесу соціалізації. Виховання передбачає систему цілеспрямованих, формуючих соціальних впливів, взаємодій і взаємовідносин, за допомогою яких в індивіда формуються соціально бажані риси та властивості. Соціалізація ж виявляється процесом більш широким, який включає й організовані, і спонтанні, випадкові впливи всієї сукупності факторів суспільного буття, завдяки яким індивід долучається до культури й стає повноцінним членом того або іншого суспільства. Таким чином, можна погодитись з А.В. Поповой, та С.М. Шадріною що соціалізація обіймає всю чисельність впливів соціального середовища на особистість, однак вона передбачає й реакції самої особистості на ці впливи.

А.В. Мудрик визначає, що: «в процесі соціалізації школа виконує певні функції: залучення людини до культури суспільства; створення умов для індивідуального розвитку і духовно ціннісної орієнтації; автономізація підростаючих поколінь від дорослих; диференціація виховуваних відповідно до їх особистісних ресурсів стосовно реальної соціально-професійну структуру суспільства» [3, с. 45].

Початковий етап навчання, пов'язаний з віковими особливостями молодшого школяра, зміною провідної діяльності ігрова форма розвитку замінюється на більш складну і відповідальну форму навчання. Л.С. Виготський вважає, що: «для розумового розвитку дітей шкільного віку основне значення має навчання, тобто навчальна діяльність дітей є провідною в цей період» [2]. Дитина яка вступила до школи автоматично займає абсолютно нове місце в системі відносин людей, у нього з'являються постійні обов'язки, пов'язані з навчальною діяльністю. Процес засвоєння соціального досвіду дитиною шкільного віку в значній мірі обумовлена роллю учня, фактом перебування в школі і навчальною діяльністю. Міжособистісні відносини які складаються в школі під час навчання є важливим чинником соціалізації дитини. Взаємодія дитини з однокласниками і вчителем в момент перебування в початковій школі має певну динаміку і свої закономірності. Великий вплив роблять і різні стихійні, спонтанні процеси, що відбуваються в його оточенні.

Дитина вперше отримує можливість порівняти свої знання і вміння з діяльністю своїх однолітків, через певні ігри, завдання і заохочення за це від учителів, самосвідомість і самооцінка дитини

отримують жорсткі критерії його розвитку, успіхи в навчанні та поведінці. Відповідно учень пізнає себе лише в цих напрямках і на цих же підставах буде свою самооцінку. Відповідно підвищується залежність від оцінок дорослих, зокрема від вчителів.

У процесі навчання дитина дисциплінується, формується наполегливість, здатність контролювати свою поведінку, увага дитини стає довільною.

Л.І. Божович вважає, що: «молодший шкільний вік є періодом народження соціального «Я» дитини, де ключовим моментом стає розвиток соціальної позиції школяра з провідною навчальною діяльністю. У молодшому шкільному віці у дітей зростає інтерес до соціальної тематики, що дуже важливо враховувати при побудові програми соціалізації» [1, с. 78–79].

До труднощів, з якими стикається дитина молодшого шкільного віку, відносять, як говорилося раніше це знаходження в школі, далі це зміна звичного графіка, що не мало важно для процесу соціалізації на даному етапі. Найбільш гостро цей процес протікає у дітей, які не відвідували дошкільні заклади і не звикли до певних норм дисципліни. У такої категорії дітей складніше проходить процес адаптації в колективі, знаходження в незнайомому колективі тягне за собою певну психологічну травму для дитини.

Як зазначає І.С. Кон, важливим етапом в шкільної соціалізації є процес звикання при якому значну роль відіграє професіоналізм вчителя, його допомога для адаптації дитини до нового колективу однолітків. Зароджуються особистісні та ділові відносини з учителем. Зазнає змін соціальна позиція в сім'ї дитини – йому, як правило, відводять окреме місце для зберігання шкільної форми, шкільного приладдя, для підготовки уроків; ставлення членів сім'ї до нього змінюється.

Батьки починають контролювати його: цікавляться оцінками і висловлюють свою думку з приводу них, перевіряють домашні завдання, складають режим дня. Дитині починає здаватися, що батьки стали любити його менше, тому що тепер їх найбільше цікавлять оцінки. Це покладає на нього нову відповідальність, йому доводиться контролювати свої ситуативні імпульси, організувати своє життя.

В результаті дитина починає відчувати почуття самотності і відчуження від близьких людей. У дитини змінюється емоційний стан, підвищується психічна напруженість, це відбивається як на фізичному здоров'ї, так і на поведінці. Характер адаптації дитини до нових умов життя і ставлення до нього з боку рідних сприяють розвитку почуття особистості. Таким чином, молодший шкільний вік характеризується тим, що у дитини з'являється новий статус: він учень і відповідальна людина

При здоровій атмосфері в новому колективі у учня досить швидко проявляється бажання

включитися в спільну діяльність і в спілкування зі своїми однолітками. В цей період діяльність і спілкування регулюються педагогом. Саме під керівництвом вчителя учні отримують досвід роботи в колективі, які мають суспільну спрямованість. Не завжди в стосунках з однолітками діти знаходять спільну мову.

Існує ризик виникнення конфліктних ситуацій, в яких дитина часом не може розібратися самостійно і прибігає до допомоги вчителя, який повинен допомогти розібратися у суперечливій ситуації і допомогти знайти шляхи виходу з неї.

Для соціалізації молодших школярів в сучасній школі потрібно забезпечити реалізацію педагогічного супроводу, допомагати школярам протягом навчання, за допомогою якого вони будуть проходити процес соціалізації, залучати школярів до спільних видів діяльності, і намагатися працювати з ними індивідуально. У процесі навчання в початковій школі потрібно вміти використовувати велику різноманітність методів і прийомів, які забезпечують соціалізацію молодших школярів.

З огляду на той факт, що діти молодшого шкільного віку свої страхи, почуття приховують від батьків і вчителів, в даній ситуації від дорослих, потрібно інтуїтивно втручання в емоційне життя дитини, так як діти, з одного боку, до кінця не усвідомлюють свої переживання, з іншого – не можуть про них так як діти, з одного боку, до кінця не усвідомлюють свої переживання, з іншого – не можуть про них розповісти, побоюючись здатися в очах старшого покоління слабкими. Дуже важливо обговорювати переживання дитини, висловлювати і проявляти йому своє розуміння і занепокоєння, обговорювати можливі кроки з подолання страхів. Дорослим треба показувати приклад як вони самі знаходять вихід в тих ситуаціях, які турбують дитину.

При дослідженні проблеми соціалізації дітей молодшого шкільного віку та виявлення труднощів даного процесу слід відзначити погляд А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко які у своєї роботі «Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку», зазначають, що «взаємодія дитини із «зовнішнім» світом відбувається через діяльність, оволодіння способами та засобами дій, відбитих у сукупному людському досвіді, культурі. Засвоєння дитиною соціального досвіду, що трансформується із зовнішнього у внутрішній план психічної діяльності, визначає її розвиток як суб'єкта предметної діяльності. Інтеріоризовані способи дій, включені в індивідуальну предметну діяльність, екстеріоризуються, а в подальшому відбувається накопичення індивідуального досвіду суб'єктом, вироблення нових способів та прийомів діяльності на ґрунті засвоєних. Численні наукові факти засвідчують, що, якщо інтелектуальні чи емоційні якості особис-

тості за різних причин не здобувають необхідного розвитку в дошкільному дитинстві, то пізніше подолання таких недоліків утруднюється, а в інших випадках й унеможлиблюється» [7, с. 218].

У дітей семирічного віку інтенсивно розвиваються потреби: змінюється їх тенденція, потреби стають найбільш усвідомленими і керованими. З'являються всі види самооцінок адекватна врівноважена, завищена врівноважена і не врівноважена (завищена або занижена). В даному віці самооцінка формується під впливом оцінки дорослих. Між дітьми і дорослими спостерігається тісний контакт.

Розширюючи та устанавлюючи соціальні зв'язки, шести-семирічна дитина починає освоювати власний психологічний простір та можливість життя в цьому просторі.

Також А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко підкреслюють що: «величезне значення формування й забезпечення емоційно-позитивного ставлення до себе, що лежить в основі структури самосвідомості кожної нормально розвиненої дитини, та підкреслюють необхідність педагогічної підтримки позитивної самореалізації та коригування соціально засуджуваних і небезпечних її напрямів» [7, с. 221].

Буває, що «педагоги не надають належного значення тому як сприймаються їх оцінки, як дивляться на себе і один одного школярі. А сам процес сприйняття оцінки і перехід в самооцінку може або активізувати позитивний розвиток, або посилювати зародження негативізму; звикаючи чути одну і ту ж характеристику їхньої поведінки. Негативні властивості виникають так само на основі неправильного ставлення до діяльності» [6, с. 150–151].

Таким чином, з викладеного вище можна зазначити, що школа є одним з головних чинників соціалізації. Головним завданням якої є виховання, соціально-психологічна підтримка, збагачення та передача досвіду соціальної взаємодії дітей і дорослих, а також становлення та розвиток високоморальної, відповідальної, особистості, саме ці цілі спрямовані на соціалізацію молодших школярів, які будуть соціалізуватися протягом усього життя.

Література

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды / под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва ; Воронеж : Ин-т практической психологии, 1995. 375 с.
2. Выготский Л. С., Давыдов В. В. Педагогическая психология. М. : Педагогика, 1991. 568 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика. М. : Издательский центр «Литкон», 1999. 156 с.
4. Каретна О. О. Проблеми соціалізації підлітків. *Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри* : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 12–13 червня 2020 року), Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. С. 150–151.

5. Кон И. С. Ребенок и общество. М.: Издательский центр «Бактапа», 1988. 424 с.

6. Кройтор А., Яковлев Д., Алексенцева-Тімченко К. «Апостоли» індоктринації: ідеологічні особливості репрезентації релігійного вибору України у системі середньої освіти (на основі аналізу інтерв'ю експертів). *Ідеологія та політика*. 2019. № 2(13). С. 29–46. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14543/%d0%9a%d1%80%d0%be%d0%b9%d1%82%d0%be%d1%80%20%d0%90.%20%20%ab%d0%90%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%82%d0%be%d0%bb%d0%b8%20%20%20%d1%96%d0%bd%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%b8%d0%bd%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97....pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку: монографія / А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко; наук. ред. А. М. Богуш; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Київ: 2006. 404 с

8. Попова А. В., Шадріна С. Н. Исследование особенностей социализации младших школьников в современных условиях. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. Т. 6. С. 187–189. URL: <http://e-koncept.ru/2017/770061.htm>

Анотація

Каретна О. О. Труднощі в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку. – Стаття.

У статті аналізується процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Соціальне життя дитини молодшого шкільного віку досить складне. Вона в тій чи іншій мірі несе в собі певні вимоги. Молодший шкільний вік є надзвичайно важливим для соціального і психологічного благополуччя дитини. Розуміння внутрішніх механізмів психічного розвитку, особливостей впливу соціальної ситуації багато в чому визначає успішність дитини в подальшому житті. На даному віковому етапі відбувається перехід дитини до систематичного навчання, яке веде до зміни його звичної соціальної ситуації. У молодшому шкільному віці відбуваються психофізичні зміни, пов'язані з надходженням дитини в школу, змінюється спосіб життя, провідний вид діяльності, соціальне оточення, ставлення дитини до світу дорослих і самому собі. Потрапляючи в «нове» суспільство, дитина стає суб'єктом, і набуває соціально значущі обов'язки, за виконання яких дитина отримує оцінку. Відбувається процес виникнення колективних зв'язків, формується громадська думка. Вся система його життєвих відносин перебудовується і багато в чому залежить від того, наскільки успішно він справляється зі своїми новими обов'язками і новими вимогами. Все життя складається з певних етапів. Розвиток людини не припиняється ні на одному з них, даний процес безперервний. І на кожному етапі люди-

на набуває і вчиться чомусь новому отримуючи нові знання. Молодший шкільний вік – не виняток, так в цей час відбувається, формування навичок поведінки серед великого колективу. В даному віці надається велика можливість для формування моральних якостей і позитивних рис особистості. В даний час контингент дітей загальноосвітньої школи дуже різноманітний не тільки за матеріальним становищем, а й за рівнем психічного фізичного, і мовного розвитку, особливо це помітно в початковій школі.

Ключові слова: соціалізація, соціалізація дитини, учень, вчитель, молодший шкільний вік, адаптація, початкова школа.

Summary

Karetynya O. O. Difficulties in the process of socialization of children of primary school age. – Article.

The article analyzes the process of socialization of primary school children. The social life of a child of primary school age is quite difficult. To one degree or another, it carries certain requirements. Younger school age is extremely important for a child's social and psychological well-being. Understanding of the internal mechanisms of mental development, the characteristics of the influence of the social situation largely determines the success of the child in later life. At this age stage, the child transitions to systematic learning, which leads to a change in his usual social situation. At primary school age, psychophysical changes occur associated with the child's admission to school, the lifestyle, the leading type of activity, the social environment, the child's attitude to the world of adults and to himself change. Getting into a «new» society, the child becomes a subject and acquires socially significant responsibilities, for the fulfillment of which the child receives an assessment. The process of the emergence of collective ties takes place, public opinion is formed. The entire system of his life relationships is being rebuilt and largely depends on how successfully he copes with his new responsibilities and new requirements. All life consists of certain stages. Human development does not stop at any of them, this process is continuous. And at each stage, a person acquires and learns something new, gaining new knowledge. Younger school age is no exception, as at this time the formation of behavioral skills among a large team takes place. At this age, a great opportunity is provided for the formation of moral qualities and positive personality traits. At present, the contingent of children in a general education school is very diverse not only in position, but also in terms of the level of mental physical and speech development; this is especially noticeable in primary school.

Key words: socialization, socialization of a child, student, teacher, primary school age, adaptation, primary school.